

УДК 340.12+241.11

О. З. Панкевич, кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник Львівської лабораторії прав людини НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України
ORCID: 0000-0002-6636-1330

СВОБОДА ЛЮДИНИ В ХРИСТИЯНСЬКІЙ БОГОСЛОВСЬКІЙ ДОКТРИНІ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу богословсько-правових аспектів феномену свободи людини. Акцентується увага на морально-ціннісну амбівалентність соціальної свободи (на відміну від духовної свободи) у розумінні Католицької Церкви та Православної Церкви.*

***Ключові слова:** соціальна доктрина католицизму, православне соціальне вчення, свобода волі, соціальна свобода, духовна свобода.*

Постановка проблеми. Аксиоматичним видається твердження про те, що проблема свободи є однією з «вічних» і водночас завжди актуальних проблем філософії як специфічного феномену людської культури.

Зробивши проєвропейський вибір під час Революції Гідності, Україна довела належність до західних цивілізаційних пріоритетів та цінностей, найважливішою серед яких є цінність свободи. Ця культурна універсалія ґрунтується на філософсько-

теологічному концепті «свобода», який лежить в основі західної соціально-духовної парадигми, а також ідентичності європейських націй. Він є провідним і щодо північноамериканської ідентичності. Втім, кожна з західних націй має свою специфіку трансформацій та метаморфоз цього провідного концепту. Це пов'язано з історичною долею, соціальною структурою та релігійною належністю громадян. Велику роль відіграють і ментально-світоглядні відмінності, вплив тих чи інших філософських напрямів на формування національного бачення свободи. Американська свобода, що сформувалася під впливом ідей Просвітництва, а згодом прагматизму, є докорінним чином відмінною від німецької свободи, сформованою Реформацією і університетською філософією Канта та Гегеля. Україна намагається створити власне розуміння свободи, яке б поєднувало б західні її засади з власними традиційними цінностями. Все це робить дослідження генези, трансформації та метаморфоз концепту «свобода» доволі актуальним у сучасних соціально-політичних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема свободи, яка завжди перебувала в епіцентрі уваги філософів, теологів, політологів, правознавців, психологів тощо, залишається головною у сучасних студіях багатьох філософів. Українські філософи, історики, політологи, правознавці, серед яких: В. Андрущенко, А. Баумейстер, І. Бичко, В. Бойко, М. Брайчевський, Г. Волинка, Л. Губерський, Я. Грицак, В. Загороднюк, А. Лой, В. Лях, В. Лук'янець, Н. Мозгова, М. Попович, С. Сторожук, В. Табачковський, Л. Ушкалов, Л. Чекаль та інші приділили значну увагу дослідженню свободи як одного з провідних концептів філософського дискурсу.

З огляду на вплив, котрий продовжує здійснювати на суспільну свідомість християнство у сучасному світі, а також на те, що, за виразом М. О. Бердяєва, «свобода, насамперед свобода – ось душа християнської філософії», **метою статті** є аналіз особливостей католицької та православної концепцій свободи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Свобода людини у соціальній доктрині Католицької Церкви. В пострадянському вітчизняному правознавстві найбільш ґрунтовні розвідки про-

блем прав і свобод людини в католицькому вченні містяться в публікаціях Д. А. Гудими [1, с. 181–192, 222–228] та С. П. Рабіновича [12]. Так, зокрема, як зазначає останній, у сучасному католицизмі свобода людини розглядається у декількох аспектах: по-перше, у контексті християнської антропології та етики; по-друге, як соціальний принцип [12, с. 128–129], тобто у соціолого-правовому плані. Залежно від аспекту розгляду свобода трактується як об'єктивістсько-гносеологічна (істинна свобода, справжня, автентична свобода), аксіологічна (благо свободи), етична (справедлива свобода), телеологічна (призначення свободи) категорія. Підсумовуючи, С. П. Рабінович вказує: «свобода (у католицизмі. – О. П.) осмислюється у трьох взаємопов'язаних аспектах: як свобода волі; свобода вибору (зовнішня, суспільна свобода); фінальна – духовна, «істинна», досконала свобода (звільнення)» [12, с. 133–134].

Прикладом етико-антропологічної інтерпретації свободи є енцикліка Івана XXIII «*Pasem in terris*» (1963), де зазначається: «Сотворив Бог також людину – «на свій образ і на свою подобу» (пор. Бут. 1: 26), наділену розумом і свободою, і поставив її паном над цілим Всесвітом...». Іншими словами, з моменту своєї появи на Землі люди наділені розумом і свободою як двома найважливішими атрибутами, які дають їм можливість панувати над всіма іншими створіннями Божими.

Переходячи від свободи волі до свободі вибору, католицизм критично оцінює ліберально-індивідуалістичне розуміння свободи. Така критика звучить, зокрема, у посланні Павла VI «*Octogesima adveniens*» (1971): «Чи не схильні християни, що вступають на цей шлях, ідеалізувати лібералізм, котрий починає... звучати як заклик до свободи? Їм потрібний новий образ, що більше відповідає сучасним умовам, але при цьому вони забувають, що лібералізм у філософії, по суті, є помилковим положенням про самостійність індивіда в його діяльності, мотивації, у здійсненні свободи».

Об'єктивістсько-гносеологічну інтерпретацію свободи подає в енцикліці «*Evangelium vitae*» (1995) Іван Павло II: «абсолютизація свободи в індивідуалістичному трактуванні позбавляє її первісної суті і перекреслює найглибше покликання

та гідність. Потрібно звернути увагу на ще глибший аспект проблеми: свобода заперечує сама себе, прямує до саморуйнації, до знищення іншої людини, коли перестає визнавати і поважати її засадничі зв'язки з істиною». «Проте ця свобода (людини. – О. П.) не є необмеженою. Вона повинна зупинитися перед «деревом пізнання добра і зла», тому що її покликання – прийняти моральний закон, що його Бог дає їй. Власне, саме в прийнятті цього закону полягає істинне й цілісне сповнення свободи», – наголошує понтифік в енцикліці «*Veritatis splendor*» (1993).

Офіційна католицька доктрина вважає спотвореним розуміння свободи як можливості вільної реалізації будь-яких індивідуальних прагнень та інтересів, і ставить питання про аксіологічні критерії правильності, істинності вільного вибору. Хоча, згідно з християнським вченням, свобода є проявом людської гідності («гідність людської особи вимагає, щоб у своїх діях людина користувалася власними рішеннями і свободою», однак «неправильний» з позицій християнської антропології й етики вибір стає перешкодою для «спасіння», для реалізації вищої форми свободи – вільного служіння Христу.

Як наголошував Іван Павло II, «обов'язково треба, щоб людина визнала свою первинну й незаперечну гідність – гідність створіння, котре отримує від Бога буття й життя як дар і завдання: тільки погодившись з цією природною залежністю, людина може жити і цілком здійснювати свою свободу, водночас глибоко шануючи свободу і життя кожної іншої особи». Отже, діалектична парадоксальність католицького вчення полягає в тому, що аби досягнути найвищого шабля свободи, необхідно визнати свою онтологічну залежність від Творця!

Знана дослідниця соціальної доктрини католицизму С. Ладівірова так характеризує уявлення католицької етики про рівні сенсу і цінностей людської практики, що впливають з різних мотивів свободи: «це по-перше, свобода, мотивом якої є тілесні потреби людини; по-друге, свобода на основі людяності, мотив якої – самореалізація людини як духовної і соціальної істоти; по-третє, свобода, основу якої становить милість, мотивована Божественним спасінням» [6, с. 13].

У зазначеному вище контексті цілком логічними, з християнської позиції, є критерії істинності під час реалізації свободи вибору: «Божі заповіді вказують нам дорогу життя. Моральні заборони, тобто такі, що вважають вибір ... вчинків неприпустимим, мають абсолютну вартість для людської свободи, бо зобов'язують завжди і за всіх обставин».

Важливим аспектом проблеми свободи, у тому числі й в християнській філософії, є питання про її зв'язок із відповідальністю. Як зазначає кардинал Й. Гюфнер, «без особистої свободи волі неможлива моральна відповідальність, так що провини і покарання, нагорода і спокута, каяття та поправа втратили б свій сенс дар вільного вибору – це ознака гідності людини, створеної на образ Божий, і водночас – завдання відповідального особистого розвитку... Визнання ієрархії моральних цінностей виражається у прийнятті на себе відповідальності». Цю тезу підтверджує і Бенедикт XVI, говорячи про інтегральний людський розвиток у сучасному техногенному світі, який «припускає відповідальну свободу особи і народів: жодна структура не може гарантувати такого розвитку поза чи понад людською відповідальністю».

Нарешті, видається принципово важливим моментом, що соціальна доктрина Римо-католицької Церкви (далі – РКЦ), зосереджуючись із зрозумілих (таких, що безпосередньо витікають із релігійно-онтологічної сутності цього вчення) причин на сотеріологічному аспекті проблеми свободи, значну увагу приділяє також і «земному» виміру останньої. Зокрема, в енцикліці «*Populorum progressio*» (1967) Павло VI наголошує, що «бути вільним» це значить: «бути вільним від нужди, знайти краще забезпечення власного існування, здоров'я, мати постійне заняття, можливість активно брати участь у заходах, вільних від зовнішнього тиску ... бути більш освіченим; одним словом, діяти, пізнавати більше, володіти більшим, аби стати кимось більшим...».

Свобода людини у православній інтерпретації. Висвітленню окремих правових аспектів, пов'язаних із православним соціальним вченням, присвячені праці таких вітчизняних науковців, як І. А. Бальжик, С. В. Місевич, І. Г. Оборотов, П. М. Рабінович,

С. Б. Цебенко та ін. У контексті нашої статті найбільш цікавими видаються публікації П. М. Рабіновича [11] та С. Б. Цебенко [15].

Історично склалося так, що соціальна доктрина Православ'я є значно менш розробленою, ніж католицька чи протестантська. Процес «акумулявання» поглядів, підходів щодо різних аспектів, проблем земного життя людини та їх структурування в більш-менш цілісну соціальну концепцію інтенсифікувався лише на порозі третього тисячоліття [8, с. 64].

Водночас слід зазначити, що категорія свободи займає особливо важливе місце в православному богослов'ї. Як наголошує митрополит Албанської Православної церкви А. Яннулатор, «в той час як західне теологічне мислення наголошує на значенні розуму, інтелекту, волі як найвидатніших ознак цього божественного образу (людини. – О. П.), у східному богослов'ї більший наголос ставиться на значенні свободи й любові, причому за точку відліку беруться любов і сопричастя у свободі й гармонії осіб Святої Трійці» [17, с. 220].

Узагальнюючи позицію православної церкви, С. Б. Цебенко виокремлює такі властивості людської свободи: «1) свобода – це дар Божий; 2) вона, по суті, дана людям завжди; 3) відчуття свободи – означає стати для неї невтомним свідком Божої любові та вивільнити православну віру від будь-яких державних інститутів чи посад і жити, не засуджуючи тих, хто живе інакше; 4) свободу неможливо запрограмувати, оскільки вона розвивається, а тому може бути по-різному представлена сьогодні і завтра; 5) свобода може бути різноманітною: вона буває не тільки блудницею, але й рукою милосердя, не тільки лапою (так зазначено в оригіналі. – О. П.) грабіжника, але й рукою допомоги; 6) свобода людини – це велика цінність, оскільки Бог створив нас такими (вільними? – О. П.), він вклав свободу в нашу природу; 7) свобода людини є позитивним фактором тільки в тому випадку, якщо вона приводить нас до добра, а не до зла» [15, с. 788].

Слід відзначити високий ступінь абстрактності окремих формулювань, використаних у наведеному вище важливому доктринальному узагальненні. Йдеться, зокрема, про поняття

добра і зла, «буття невтомним свідком Божої любові», які визначають хіба що лише загальний аксіологічний контекст розгляду проблеми свободи. Оцінка ж свободи як не тільки «блудниці, але й руки милосердя, не тільки лапи грабіжника, але й руки допомоги» недвозначно свідчить про загалом недовірливе ставлення до свободи в православ'ї як до цінності лібералістичного походження.

У сучасних документах Руської Православної церкви (далі – РПЦ), зокрема в «Декларації про права і гідність людини» 2006 р. і в «Основах вчення Руської Православної Церкви про гідність, свободу і права людини» 2008 р. розрізняють два основні сенси свободи – свобода вибору (свобода як недетермінованість людських вчинків) і свобода від зла (свобода як непадлеглість людини гріху). З одного боку, РПЦ вустами свого Патріарха підкреслює важливість, цінність можливості людини вільно обирати між добром і злом [10, с. 17]. З іншого боку, Церква попереджає, що вибір людиною на користь зла знищує обидва прояви свободи – і свобода вибору, і свобода від зла. Власне, це відбувається у межах концепції «первородного гріха»: «Допустивши зловживання свободою вибору, людина втратила іншу свободу – свободу життя в добрі, яку вона мала в первозданному стані. Цю свободу людині повертає Господь Ісус Христос: Отже, якщо Син визволить вас, то справді будете вільними (Ін. 8:36)».

Відомий представник східного богослов'я грецький архієпископ Корфу Я. Спітеріс вказує, що отці церкви «розрізняли свободу структуральну і свободу діяльну. Перша з них відноситься до людини як такої, відповідаючи їй, створеній на «Божий образ». Вона не може цілковито пропасти, тому що становить самий онтологічний склад людини, але може бути затьмареною гріхом. Друга є свободою в дії й вказується висловом «людина є створінням на Божу подобу». Ця форма свободи ... об'являється найперше в зрілій свободі вибору, який зі свого боку є плодом поступового внутрішнього звільнення від пристрастей та інших залежностей» [14, с. 267]. При цьому принциповим положенням є те, що перший вид свободи наданий людині як онтологічно вільній особі, як «образу Божому» від

народження. Діяльна ж свобода (або свобода вибору), яка безпосередньо походить від структуральної, може (у випадку правильного, безгрішного вибору) наблизити людину до рівня «подоби Божої» [див. 8, с. 72–73].

Важливо зрозуміти, що згідно з християнським вченням «у свободі маємо один парадокс: з одного боку вона нас вчиняє подібними (так в оригіналі. — О. П.) до Бога, роблячи учасниками його свободної природи; з іншого боку, ...в своїй дії чинить нас також незалежними від Бога в тому сенсі, що навіть Бог не примушує насильно нас щось робити. Бог нас не примушує до спасіння, але запрошує нашу свободу приєднатися до нього» [14, с. 270].

Зрештою, Вселенський Патріарх Варфоломій визнає, що християнин знає і вищу свободу. Але це свобода послуху Христу, котра не має відношення до звичайної людської свободи вибору. Така свобода дарується від Бога переважно святим [див. 16].

Узагальнюючи існуючі в католицькій та православній доктринах погляди на феномен свободи та зважаючи на певні термінологічні відмінності, є підстави констатувати існування трьох форм свободи, що виокремлюються в обох доктринах: 1) антропна («структурна») свобода, («свобода волі»), 2) соціальна свобода («діяльна свобода») та 3) духовна свобода («свобода від зла», «свобода від гріха», «звільнення», свобода «життя в добрі»).

Ці форми можуть розглядатись як буттєві ступені та рівні свободи християнина. Структурна свобода дається кожній людині як «образу Божому». Однак, наблизитися до «подоби Божої» можливо і необхідно уже власними діями, реалізуючи діяльну свободу, роблячи правильний, з християнських позицій, вибір. Відтак неправильний (зокрема гріховний) вибір призводить до зменшення людської гідності (це положення притаманне православному вченню) і стає перешкодою для «спасіння», для реалізації вищої форми свободи — духовного звільнення, свободи «життя в добрі». Цю форму свободи, яка, на відміну від двох перших видів, за своєю онтологічною сутністю є «надприродною», людині може повернути лише Господь актом Своєї благодаті.

Принципово важливим видається те, що соціальна доктрина РКЦ, зосереджуючись передовсім на сотеріологічному аспекті проблеми свободи, значну увагу приділяє також і соціальному виміру останньої як в її «позитивному» (свобода від «нужди», свобода від експлуатації, від маніпулювання з боку соціальних структур [4, 3]), так і в «негативному» аспектах (проблемам свободи одностатевих шлюбів, розлучень, використання засобів контрацепції, штучного запліднення, абортів, евтаназії, клонування [7, 9, 13] тощо). Порівняно менша розробленість цих питань у православному вченні пояснюється передовсім відмінностями в суспільно-історичних умовах формування кожної з доктрин.

Нарешті, ще один аспект проблеми, якому, навіть зважаючи на обмежений обсяг публікації, не можна не приділити уваги — це свобода совісті, або релігійна свобода. Положення документів РПЦ щодо цього питання мають чітко виражену негативну тональність [див. 11, с. 115]. На противагу цьому, РКЦ після Другого Ватиканського Собору [2] демонструє помітне наближення власного трактування релігійної свободи до світського, закріпленого на міжнародному та національному (конституційному) рівнях. За слушним виразом Івана Павла II, дотримання релігійної свободи «служе своєрідним «тестом» дотримання всіх інших основних свобод» [5, с. 228]. Тому ставлення самих церков та їхніх ієрархів до свободи совісті, своєю чергою, є теж своєрідним «тестом», який нині виявляє принципові розбіжності в офіційних позиціях РКЦ і РПЦ.

Висновки. Розглянуті вище антропологічно-правові позиції РКЦ та РПЦ одностайно засвідчують неоднозначність оцінки соціальної свободи як такої. Враховуючи, що саме остання, на противагу свободі духовній, виступає предметом юридичного регулювання, цей пункт задає перспективу обговорення аксіологічних аспектів соціальної свободи з урахуванням принципових відмінностей між комунітаристськими (до яких можна віднести проаналізовані у статті концепції) й лібералістичними філософсько-правовими підходами. Власне, така перспектива і визначає напрямок подальшої наукової розробки означеної проблематики.

Список використаних джерел :

1. Гудима Д. А. Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження/ Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред) та ін. Серія І. Дослідження та реферати. Випуск 20. Львів: Край, 2009. 292 с.
2. Ладивірова С. Соціальна доктрина католицької церкви в контексті теоретичного обґрунтування прав людини: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.06 / Київ, 1993. 17 с.
3. Павло VI. Humanae vitae. Вибрані документи католицької церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Івана Павла II. Львів : Свічадо, 2002. Т. II. С. 45–73.
4. Панкевич О. З. Концепція прав людини Руської Православної Церкви: ціннісно-антропологічні аспекти. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол.: Ю. Г. Барабаш та ін. Харків: Право, 2013. Вип. 25. С. 63–74.
5. Папська Рада у справах сім'ї. Сім'я, подружжя та життя «на віру» // Вибрані документи католицької церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Івана Павла II. Львів : Свічадо, 2002. Т. I. С. 233–286.
6. Патріарх Московський і всієї Русі Кирил. Норма віри як норма життя // Свобода і відповідальність: у пошуках гармонії. Права людини й гідність особи. Київ: Пласке, 2011. — С. 12–26.
7. Рабінович П. Основоположні права людини: сучасні позиції православних церков Росії та України. Порівняльне правознавство. — 2012. — № 3–4. — С. 112–119.
8. Рабінович С. П. Права людини у природно-правовій думці католицької церкви (за матеріалами соціальної доктрини католицизму). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред) та ін. — Серія І. Дослідження та реферати. Випуск 7. Львів: Астрон, 2004. 198 с.
9. Священна конгрегація у справах доктрини і віри. «Donum vitae» (Дар життя) // Вибрані документи католицької церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Івана Павла II. Львів : Свічадо, 2002. Т. II. С. 165–209.
10. Спітеріс Я. Спасіння і гріх у східній традиції / Янніс Спітеріс ; пер. з італ. о. В. Парасюка, ЧСВВ. Жовква : Місіонер, 2009. — 288 с.
11. Цебенко С. Б. Сучасні православні уявлення про свободу людини у світлі міжнародних стандартів (за новітніми документами Російської Православної Церкви) . Форум права. — 2011. — № 4. — С. 785–794. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11ccbrpc.Pdf>

12. Чорноморець Ю. Християнський консерватизм Патріарха Варфоломея и фундаментализм Патріарха Кирилла: существенные противоречия и угрозы для будущего / Юрій Чорноморець / URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/40214/
13. Яннулатос А. Східне православ'я і права людини. Релігійна свобода і права людини : Богословські аспекти. У 2 т. Т. 1. Львів : Свічачо, 2000. С. 219–233.

REFERENCES :

1. Hudyma D. A. (2009). Prava liudyny: antropolohe-metodolohichni zasady doslidzhenn. Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna Naukovo-doslidnoho instytutu derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia Akademii pravovykh nauk Ukrainy / Redkol.: P. M. Rabinovych (Ed.). Serii I. Doslidzhennia ta referaty. Issuer 20. Lviv: Krai.
2. Ladyvirova S. (1993). Sotsialna doktryna katolytskoi tserkvy v konteksti teoretychnoho obruntuvannia prav liudyny: candidate's thesis: 09.00.06. Kuiv.
3. Pavlo VI. (2002). Humanae vitae. Vybrani dokumenty katolytskoi tserkvy pro shliub ta sim'iu vid Leva XIII do Ivana Pavla II. Lviv : Svichado, Voll. II. pp. 45–73.
4. Pankevych O. Z. (2013). Kontsepsiia prav liudyny Ruskoj Pravoslavnoi Tserkvy: tsinnisno-antropolohichni aspekty. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*. Yu. H. Barabash (Ed.). Kharkiv: Pravo Issuer. 25. pp. 63–74.
5. Papska Rada u spravakh sim'i. Sim'ia, podruzzhzia ta zhyttia «na viru». Vybrani dokumenty katolytskoi tserkvy pro shliub ta sim'iu vid Leva XIII do Ivana Pavla II. Lviv : Svichado, 2002. Voll. I. pp. 233–286.
6. Patriarkh Moskovskiy i vsiiei Rusi Kyryl. Norma viry yak norma zhyttia. Svoboda i vidpovidalnist: u poshukakh harmonii. Prava liudyny y hidnist osoby. Kuiv: Plaske, 2011. Pp. 12–26.
7. Rabinovych P. M. (2012). Osnovopolozhni prava liudyny: suchasni pozytsii pravoslavnykh tserkov Rosii ta Ukrainy. *Porivnialne pravoznavstvo*. № 3–4. pp. 112–119.
8. Rabinovych S. P. (2004). Prava liudyny u pryrodno-pravovii dumtsi katolytskoi tserkvy (za materialamy sotsialnoi doktryny katolytsyzmu). Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna Naukovo-doslidnoho instytutu derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia Akademii pravovykh nauk Ukrainy. P. M. Rabinovych (Ed.). Serii I. Doslidzhennia ta referaty. Issuer 7. Lviv: Astron.
9. Sviashchenna konhrehatsiia u spravakh doktryny i viry. «Donum vitae» (Dar zhyttia) // Vybrani dokumenty katolytskoi tserkvy pro shliub ta sim'iu vid Leva XIII do Ivana Pavla II. Lviv : Svichado, 2002. Voll. II. pp. 165–209.

10. Spiteris Ya. (2009). Spasinnia i hrikh u skhidnii tradytsii. V. Parasiuka (transl.). ChSVV. – Zhovkva : Misioner.
11. Tsebenko S. B. (2011). Suchasni pravoslavni uavlennia pro svobodu liudyny u svitli mizhnarodnykh standartiv (za novitnymi dokumentamy Rosiiskoi Pravoslavnoi Tserkvy). Forum prava. № 4, pp. 785–794. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11ccbrps.Pdf>
12. Chornomorets Yu. Khrystyanskyi konservatyzm Patryarkha Varfolomeia y fundamentalyzm Patryarkha Kyrylla: sushchestvennye protyvorechyia y ugrozy dlia budushcheho / Yurii Chornomorets. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/40214/
13. Yannulatos A. (2000). Skhidne pravoslav'ia i prava liudyny. // Relihiina svoboda i prava liudyny : Bohoslovski aspekty. 2 volls. Voll. 1. Lviv : Svichado, pp. 219–233.

O. Z. Pancevych

Human freedom in cristian theological doctrine

Abstract. *This article is dedicated to the examination of theological and legal dimensions of the phenomenon of human freedom. Attention is particularly given to the moral-ethical ambivalence of social freedom – as distinct from spiritual freedom – in the doctrines of the Roman Catholic Church and the Eastern Orthodox Church.*

By synthesizing the perspectives existing in both Catholic and Orthodox doctrines and considering specific terminological differences, the paper identifies three forms of freedom articulated in both doctrines: 1) anthropic (or «structural») freedom, often referred to as «freedom of will»; 2) social freedom, which might also be termed «active freedom»; and 3) spiritual freedom, variously referred to as «freedom from evil,» «freedom from sin,» «liberation,» or freedom of «life in goodness.» These forms can be seen as existential stages and levels of Christian freedom.

The article underscores the fact that the social doctrine of the Roman Catholic Church, while primarily focused on the soteriological aspect of the freedom issue, also devotes significant attention to its social dimension. This includes its «positive» aspects (freedom from «need,» freedom from exploitation, and freedom from manipulation by social structures), as well as «negative» facets (issues related to the freedom of same-sex marriages, divorces, use of contraceptives, artificial insemination, abortion, euthanasia, cloning, etc.). The comparatively less developed state of these discussions in Orthodox teachings

is attributed mainly to differences in the socio-historical contexts within which each doctrine evolved.

Another aspect considered in the article is that of the freedom of conscience, or religious freedom. The position of the Eastern Orthodox Church's documents on this issue has a distinctly negative tone. In contrast, the Roman Catholic Church exhibits a conspicuous convergence of its interpretation of religious freedom with secular notions, enshrined both internationally and at the national (constitutional) levels. Adherence to religious freedom serves as a kind of «litmus test» for the observance of all other fundamental freedoms. Hence, the stance of the churches and their hierarchies towards freedom of conscience in turn serves as a unique «litmus test,» currently revealing fundamental divergences in the official positions of the Catholic and Orthodox Churches.

Keywords: *Social Doctrine of Catholicism, Orthodox Social Teaching, Freedom of Will, Social Freedom, Spiritual Freedom.*